

Χασεψούτ: Η αμαζόνα Φαραώ της ειρήνης

Λιγότερο από τριακόσια χρόνια άντεξε το Μέσο Βασίλειο της Αιγύπτου. Αν δεν είχε προϋπάρξει η εποχή των απάνθρωπων πυραμίδων, μάλλον κανένας, πλην των ειδικών ερευνητών, δεν θα ασχολιόταν με την ιστορία του. Ανίσχυροι Φαραώ αντιπαλεύανε με τους αυτονομημένους νομάρχες, ενώ στη γειτονική Ασία τα ινδοευρωπαϊκά φύλα πιέζονταν να κινηθούν προς τη Δύση. Στα μέσα του 11^{ου} αιώνα π.Χ., οι νομάδες και βοσκοί Υξώς κατέλαβαν το Δέλτα του Νείλου, απλώθηκαν σε ολόκληρη τη χώρα κι έστησαν δικές τους δυναστείες Φαραώ, προσπαθώντας να μιμηθούν τον τρόπο διοίκησης και τη ζωή των υποτελών τους. Ουσιαστικά, κατέστρεψαν όσα από τα προηγούμενα επιτεύγματα πρόλαβαν.

Ο Φαραώ Άπωφισ, αυτός που σύμφωνα με τη Βίβλο αναδείχτηκε προστάτης του Ιωσήφ και του πατέρα του, πατριάρχη των Εβραίων Ιακώβ, ήταν ένας από τους πιο ονομαστούς Υξώς Φαραώ. Στα δικά του χρόνια μπόρεσαν οι εισβολείς να απλωθούν σε ολόκληρη την κοιλάδα του Νείλου.

Γύρω στα 1625 π.Χ., ένας τοπικός ηγεμόνας ίδρυσε την 17^η δυναστεία και ξεκίνησε επαναστατικό αγώνα εναντίον των κατακτητών. Τίποτα δεν κατάφερε αλλά η δράση του φαίνεται ότι ξύπνησε κάποια εθνική συνείδηση των Αιγυπτίων. Εξήντα χρόνια αργότερα, κάποιος Κάμωσης μπόρεσε να κυριεύσει την Ερμούπολη. Η επανάσταση απλώθηκε. Μετά από άλλα πέντε χρόνια, ο Άμωσης, συμβασιλιάς του Κάμωση, μπήκε νικητής και τροπαιούχος στην Άβαρη, την πρωτεύουσα των Υξώς. Στα 1555 π.Χ. (κατ' άλλους, 1580), έμεινε μόνος κυρίαρχος του παιχνιδιού και ίδρυσε την 18^η

δυναστεία. Ξεκινούσε η αληθινά ένδοξη εποχή του αιγυπτιακού πολιτισμού, αυτή που συνδέθηκε με το κραταιό Νέο Βασίλειο.

Όταν η Χασεψούτ ανέλαβε τα ηνία του αιγυπτιακού κράτους, ο συσσωρευμένος πλούτος

είχε ήδη πίσω του παρελθόν δεκαετιών στα περιλαμπρα ανάκτορα της Κνωσού και της Φαιστού και στην κραταιά ακρόπολη των Μυκηνών. Κι ο ανθηρός πολιτισμός καθρεφτιζόταν στις τοιχογραφίες και στα έργα τέχνης. Γραφιάδες καταχωρούσαν σε πινακίδες τα προϊόντα της γης και τα έσοδα από το εμπόριο. Μινωική Κρήτη και Μυκηναϊκή «αυτοκρατορία» ήταν σεβαστές στον τότε γνωστό κόσμο της Μεσογείου.

Ο Φαραώ Άμωσης απάλλαξε την Αίγυπτο από τους Υξώς. Ο διάδοχός του Αμένοφης Α' θέλησε να ασφαλίσει τα ανατολικά του σύνορα, εκστρατεύοντας ως τη Συρία. Την κατέκτησε, τοποθέτησε φρουρές στις πόλεις της κι επέστρεψε στην πρωτεύουσά του (αιγυπτιακή) Θήβα φορτωμένος λάφυρα. Μεσολάβησε ο Θούθμωσης Α' που κάλεσε την κόρη του, Χασεψούτ, συμβασίλισσα. Μαζί της ανέλαβε ο άντρας της και ετεροθαλής αδερφός της, Θούθμωσης Β'. Βασίλευσε συνεταιρικά 13 χρόνια και μόνος του άλλα δύο. Και όρισε διάδοχό του έναν άλλο ετεροθαλή αδερφό, γιο του Θούθμωσης Α' και μιας βασιλικής παλλακίδας, τον Θούθμωση Γ', μωρό ακόμα. Η Χασεψούτ τον έβαλε σε λίστα αναμονής κι ανάλαβε η ίδια. Μόνη και παντοδύναμη.

Η πρώτη βεβαιωμένη γυναίκα Φαραώ τα είχε τετρακόσια. Κατανοώντας ότι η εποχή δεν σήκωνε φεμινιστικές εκλάμψεις, «αυτοπροσδιορίτηκε» άντρας και μάλιστα γιος του θεού Άμμωνα. Καλού κακού, έδωσε οδηγίες να γραφτεί και μια βιογραφία της, μην τύχει και γίνει κάποια παρεξήγηση:

Ο θεός Άμμωνας, κατά τα αντίστοιχα παραδείγματα του Δία των Ελλήνων, επισκέφτηκε την μαμά της, Άμαση, τυλιγμένος μέσα σε ένα κύμα φωτός και αρωμάτων. Μετά από μια νύχτα έρωτα, ο Άμμωνας αποχώρησε δίνοντάς της την υπόσχεση ότι θα αποκτούσε κόρη, που θα ήταν στην πραγματικότητα γιος, στον οποίο έμελλε να αποκαλυφθεί όλη η δύναμη του θεού.

Ταυτόχρονα, η Χασεψούτ διέταξε να φιλοτεχνήσουν αγάλματα με την μεγαλειότητά της να παριστάνεται σαν γενειοφόρος πολεμιστής, πλαταράς και ορμητικός. Και στις επιγραφές αναφερόταν ως «Γιος του Ήλιου» και «Άρχοντας των δύο Χωρών» (της Πάνω και της Κάτω Αιγύπτου). Στις δημόσιες εμφανίσεις της, φρόντιζε να φορά ένα ψεύτικο γένι, ειδική παραγγελία, και να ενισχύει το ρούχο στους ώμους της, παρουσιάζοντας «αντρικές πλάτες». Αφού τέλειωσε με τα του αυτοπροσδιορισμού της ως ασερνικού, βάλθηκε να οικοδομήσει το μεγαλείο της χώρας της.

Παρά την επιτηδευμένη και για τις ανάγκες του επαγγέλματος πολεμοχαρή εμφάνισή της, η

βασιλεία της ήταν ειρηνική, χωρίς μάχες και πολέμους. Και η διοίκησή της ανθρώπινη, χωρίς τυραννία και αυταρχισμό. Οργάνωσε επιτυχημένη εμπορική αποστολή ως το Πουντ, τις ακτές της σημερινής Αιθιοπίας, τόνωσε το εμπόριο και ανήγειρε δυο μεγαλοπρεπείς οβελίσκους με τους οποίους στόλισε τα κτίρια του Καρνάκ. Και για τον εαυτό της επεφύλαξε ένα μεγαλοπρεπές οικοδόμημα, ναό, στ' αχνάρια εκείνου που είχε χτίσει ο πατέρας της. Σώζεται ακόμα αλλά η είσοδος του κοινού μόνο στα εξωτερικά διαμερίσματά του επιτρέπεται, καθώς το κτίριο βρίσκεται κάτω από την φροντίδα των αρχαιολόγων.

Η Ιστορία χρωστάει στην Χασεψούτ τις γνώσεις που προέρχονται από την αποκατάσταση των ζημιών που προξένησαν στα παλαιά κτίρια οι Υξώς Φαραώ. Μια πινακίδα, άλλωστε, γράφει σε πρώτο πρόσωπο:

«Ανοικοδόμησα όλα τα ερείπια και τέλειωσα όλα τα έργα που είχαν ξεκινήσει πριν από την εισβολή των Ασιατών, οι οποίοι όχι μόνο εμπόδισαν τη συνέχισή τους αλλά και κατέστρεψαν όσα είχαν περατωθεί».

Βασίλευσε είκοσι συναπτά χρόνια. Χρόνια ευημερίας και ευτυχίας για τους Αιγυπτίους που δύσκολα θα μπορούσαν να θυμηθούν άλλη αντίστοιχη περίοδο, εκτός από την εποχή του Μυκερίνου, μια χιλιετία νωρίτερα. Με τη συνεργασία του ιερατείου πάντοτε. Ως ισόθεη οπωσδήποτε. Και με τη σκέψη στη μετά θάνατον ζωή. Η εποχή των πυραμίδων είχε παρέλθει ανεπιστρεπτή. Τα ογκώδη κι απάνθρωπα οικοδομήματα είχαν αποδειχθεί το ίδιο ευάλωτα με τους «απλούς» κατοπινούς τάφους, καθώς οι τυμβωρύχοι δεν καταλάβαιναν από εμπόδια. Η δική της ιδέα ήταν πιο πρακτική, αν και αποδείχτηκε εξίσου ανίσχυρη. Κατόνησε πως δεν της ήταν απαραίτητο κάποιο επιβλητικό μνημείο για τη μετά θάνατον ζωή της. Εκείνο που χρειαζόταν, ήταν ένα «σπίτι», όπου κανένας δεν θα την ενοχλούσε.

Η πόλη και τα μεγαλοπρεπή μνημεία του Καρνάκ, των αιγυπτιακών Θηβών, βρίσκονταν στην ανατολική όχθη του Νείλου. Στη δυτική, απλώνονται ακόμα οι άνυδροι αμμόλοφοι της αφιλόξενης κοιλάδας. Εκεί, η Χασεψούτ έβαλε και της έφτιαξαν ένα μυστικό τάφο – ανάκτορο, σκαμμένο μέσα στα σπλάχνα ενός λόφου. Με έναν μυστικό διάδρομο, για να τη μεταφέρουν, όταν θα πέθαινε. Η έξοδος έμελλε να σφραγιστεί και να καλυφτεί από τα μπάζα, ώστε να μην είναι εύκολος ο εντοπισμός της. Η σκέψη της ήταν σωστή, αν και το θαμμένο στη γη οικοδόμημα δεν στάθηκε ικανό να ανακόψει τη δράση των τυμβωρύχων στους κατοπινούς αιώνες. Επειδή το μυστικό διέρρευσε. Από την Χασεψούτ κι έπειτα, τουλάχιστον εξήντα Φαραώ διάλεξαν τον ίδιο τρόπο ταφής. Στον ίδιο χώρο, που ονομάστηκε «κοιλάδα των βασιλέων», με παράρτημα την κοιλάδα των βασιλισσών αλλά και με μερικά τετραγωνικά για κοινούς θνητούς, τους πλούσιους του συστήματος. Κατόνησε η φράση «Πηγαίνω προς τη Δύση» να σημαίνει «πεθαίνω». Επί τρεις χιλιάδες χρόνια, οι

τυμβωρύχοι έκαναν πάρτι στην κοιλάδα. Μόλις στις 5 Νοεμβρίου του 1922 ανακαλύφθηκε ένας βασιλικός τάφος που δεν είχε συληθεί. Καθόλου τυχαία, όπως αποδείχτηκε.

Με το που πέθανε η Χασεψούτ, ο Θούθμωσης Γ' βγήκε από τη λίστα αναμονής κι ανακηρύχθηκε Φαραώ. Ήταν μόλις 22 χρόνων, λένε οι γραφές. Οι Σύριοι βρήκαν ευκαιρία κι επαναστάτησαν. Κι ο Θούθμωσης αφορμή για να καταδείξει την ουσιώδη διαφορά ανάμεσα σε έναν άνδρα και μια γυναίκα Φαραώ. Μάζεψε στρατό και με βήμα ταχύ (τριάντα χιλιόμετρα τη μέρα), διέσχισε τη Γάζα, ανέβηκε βόρεια κι έσπευσε να συναντηθεί με τους επαναστάτες σ' ένα σημείο του σημερινού Λιβάνου, ανάμεσα σε δυο οροσειρές, στον τότε δημόσιο δρόμο. Τους τσάκισε. Μετά, έκανε μια γύρα όλη τη Μέση Ανατολή, την κατέκτησε, επέβαλε φόρους υποτέλειας κι επέστρεψε στην Αίγυπτο. Η πρώτη αυτή εκστρατεία του κράτησε έξι μήνες. Θα ακολουθούσαν άλλες 14!

Στο μεσοδιάστημα, έβγαλε στη φόρα όλο το μίσος του για την Χασεψούτ που τον είχε παραμερίσει: Έβαλε κι έσβησαν από παντού το όνομά της, το χειρότερο κακό που κάποιος μπορούσε να κάνει σε Αιγύπτιο καθώς έτσι εξαφανιζόταν και το «καρτούς», ο μαγικός του κύκλος. Μετά, πέρασε νέες επιγραφές πάνω από τις παλιές που της ανήκαν: Οι αρχαιολόγοι έβγαλαν τα μάτια τους για να αποκαταστήσουν τα παλαιά κείμενα. Κι έπειτα, κατέστρεψε κάθε άγαλμά της. Κατάφερε να την ξεχάσουν. Δεν μπόρεσε όμως να την σβήσει από τον χάρτη. Τα επιτεύγματά της έμειναν και οι ιστορικοί δυσκολεύτηκαν αλλά μπόρεσαν να εντοπίσουν την ύπαρξή της.

Και να σκεφτεί κανείς πως δεν του ήταν απαραίτητα όλα αυτά. Η Ιστορία τον κατέταξε στους επιφανείς Φαραώ και του αναγνώρισε ότι ο χρυσός αιώνας της Αιγύπτου του «ανήκει», όπως ο χρυσός αιώνας της Αθήνας «ανήκει» στον Περικλή. Με τις 15 εκστρατείες του, κατάφερε να υποτάξει ολόκληρη τη Μέση Ανατολή και μεγάλο κομμάτι της Αφρικής. Τοποθετούσε φρουρές, εισέπραττε φόρους και είναι ο πρώτος Φαραώ που έφτιαξε στόλο. Η εμπορική δραστηριότητα των Αιγυπτίων ανταγωνίστηκε τη μινωική και τη μυκηναϊκή αλλά, στις θάλασσες, δεν κατάφερε να τις ξεπεράσει. Στη στεριά όμως, οι εμπορικές συναλλαγές έγιναν υπόθεση των Αιγυπτίων.

Ο πλούτος που εισέρεε στην Αίγυπτο, βοήθησε τους κατοίκους της να ζουν καλύτερα κι έδωσε μεγάλη ώθηση στην Τέχνη. Ξέρουμε ότι η διανομή μιας μόνο «φουρνιάς» βασιλικών θησαυρών ζύγιζε 44 τόνους χρυσό κι ασήμι ανάμικτα. Τα κτίρια, οι ναοί, οι οβελίσκοι και τα αγάλματα του Καρνάκ μαρτυρούν για την ευημερία της χώρας.

Κάποια στιγμή, ο Θούθμωσης Γ' βαρέθηκε να εκστρατεύει δεξιά κι αριστερά κι αποφάσισε πως ήρθε η ώρα να ασχοληθεί προσωπικά με τη διοίκηση της απέραντης χώρας. Δουλικά αλλά και με θαυμασμό, ο πρωθυπουργός του έγραψε γι' αυτόν πως γνώριζε ό,τι συνέβαινε, όπου συνέβαινε, τίποτα δεν αγνοούσε και γι' αυτό τίποτα δεν τον απασχολούσε. Το σύστημα των χαφιέδων και της μέσω του ιερατείου πυραμίδας στην κυκλοφορία των πληροφοριών λειτουργούσε άψογα. Πέθανε, αφού έμεινε στον θρόνο 32 ή, κατ' άλλους, 44 χρόνια.

Κατά το παράδειγμα του πρώτου συνονόματού του, ο Αμένοφης Β' εκστράτευσε στη Συρία, συνέλαβε επτά βασιλιάδες που είχαν ξεσηκωθεί, τους κρέμασε ανάποδα στην πλώρη του караβιού του κι επέστρεψε θριαμβευτής στην Αίγυπτο. Τους έξι από τους αιχμάλωτους βασιλιάδες, τους θυσίασε με το χέρι του, στον Αμμωνα. Ο επόμενος, ο Αμένοφης Γ', ήταν πιο πρακτικός: Παντρεύτηκε τις κόρες των βασιλιάδων της Βαβυλωνίας και του πρόσκαιρου κράτους των Μιτάνι και φρόντισε να περνά καλά. Τον πλούτο που οι Θήβες γνώρισαν στην εποχή του, ποτέ άλλοτε δεν τον γεύτηκαν.

Στο Καρνάκ, όλα κυλούσαν υπέροχα και μόνο οι ιερείς του Αμμωνα είχαν κάποιες ζωτικές ελλείψεις. Ανακάλυψαν, λοιπόν, ότι ο θεός τους δεν ήθελε πια μόνο θυσίες αλλά και έμπρακτη απόδειξη της πίστης. Που σήμαινε ότι γούσταρε να του αφιερώσουν και γυναίκες, κατά προτίμηση όμορφες. Στρατολογήθηκαν έτσι κάμποσες «παλλακίδες του Αμμωνα» που κατά τακτά διαστήματα ανανεώνονταν. Και μια που ο θεός δεν έλεγε να πάει να πλαγιάσει μαζί τους, φρόντιζαν οι ιερείς να τον αντικαθιστούν επάξια.

Στα παιδιά τους όμως, έδιναν σωστές συμβουλές, συνήθως έμμετρες. Ένας πάπυρος που σήμερα βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο και που επιγράφεται ως «Η σοφία του Αμενεπόπ» διδάσκει:

«Μην είσαι άπιστος για ένα πήχη γης, / μην ποδοπατάς τον αγρό της χήρας / όργωσε αγρό, μόνο όσο σου χρειάζεται / και φτιάξε το ψωμί από τη δική σου αποθήκη. / Καλύτερος είναι ένας μέδιμνος που σου δίνει ο θεός / παρά πέντε χιλιάδες που τους παίρνεις με αδικία. / Πιο πολύ αξίζει η φτώχεια μέσα στο χέρι του θεού / παρά μια ολόκληρη περιουσία μέσα στη σιταποθήκη / και καλύτερο φαίνεται ένα κομμάτι ψωμί / όταν η καρδιά σου είναι χαρούμενη / παρά μια περιουσία όταν βρίσκεσαι μέσα στη δυστυχία».

Αν οι στίχοι θυμίζουν τις «Παροιμίες του Σολομώντα», δεν είναι ο Αιγύπτιος ποιητής που φτάνει γι' αυτό. Ο Σολομώντας έζησε αρκετούς αιώνες αργότερα.

(Έθνος της Κυριακής, 11.3.2001) (τελευταία επεξεργασία, 20.9.2009)